

Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1959, sp. zn. Pls 2/59

Číslo: 13/1959

Právní věta:

Směrnice pléna Nejvyššího soudu o ukládání trestů

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 11.04.1959

Spisová značka: Pls 2/59

Číslo rozhodnutí: 13

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Směrnice

Hesla: Alimentace, Beztrestnost, Náhrada škody, Nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, Ochranné léčení, Odsouzení podmíněné, Opilství, Peněžitý trest, Prokurátor, Propadnutí jmění, Řádný život pracujícího člověka, Recidiva, Trest, Uveřejnění rozsudku, Výkon trestu, Zákaz činnosti, Zákaz pobytu, Ztráta čestných práv občanských

Předpisy:

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Jedenáctý sjezd Komunistické strany Československa provedl hluboký rozbor politické i ekonomické situace a stanovil úkol dovést socialistickou výstavbu naší vlasti i podmínky, které je nutné splnit, aby tohoto cíle bylo dosaženo v historicky krátké době. Základní obsah tohoto úkolu byl vyjádřen v pěti hlavních bodech:

V rozhodujícím vítězství socialistických výrobních vztahů, odstranění zbytků antagonistických tříd, tj. postupné likvidaci kulactva jako třídy i zbytků soukromokapitalistických živlů ve městech důsledným omezováním a zatlačováním ve všestranném rozvoji společensko-ekonomické základny, všestranném prohloubení a zdokonalování naší socialistické demokracie, v prohloubení morálně politické jednoty lidu v duchu marxisticko-leninského určení a dovršení kulturní revoluce. Dovězení kulturní revoluce znamená nutnost ještě více zesílit boj za výchovu nového socialistického člověka tak, aby byly soustavně a vytrvale odstraňovány rozpory mezi rychle se vyvíjející ekonomickou základnou naší společnosti a mezi opoždějícím se socialistickým společenským vědomím. Ve vývoji socialistického státu se sféra donucovací stále více zužuje, při čemž socialistický stát nikdy nepoužívá donucování jako hlavní metodu vůči pracujícím.

Jedenáctý sjezd KSČ znovu zdůraznil, že cesta k socialismu je nevyhnutelně cestou třídního boje.

Z těchto výsledků XI. sjezdu KSČ vyplývá i úkol soudů při výkonu trestního soudnictví na straně jedné působit k potlačení kapitalistických živlů ve městech a na vesnicích, důsledným uplatňováním represivní stránky trestního soudnictví, jestliže se dopustí trestných činů, jejichž motivem bylo třídní nepřátelství na straně druhé napomáhat výchově pracujících ukládáním trestů, v nichž převažuje stránka výchovná, jestliže se dopustil trestného činu menší společenské nebezpečnosti a takový trest postačuje k jejich nápravě.

Tyto úkoly plní soudy především tím, že v soudním rozhodování důsledně uplatňují socialistickou zákonnost. Každý rozsudek v trestní věci musí odpovídat socialistické zákonnosti ve výroku o vině i ve výroku o trestu.

Plénium Nejvyššího soudu konstatuje, že v praxi soudů se stále ještě vyskytují nedostatky při ukládání trestů jak pachatelům z řad třídních nepřátel, tak pracujícím. Pokud jde o pracující, projevují se tyto nedostatky zejména v tom směru, že jsou ukládány paušální, krátkodobé nepodmíněné tresty u prvně trestaných pracujících, opomíjí se výchovný účinek trestů vedlejších, nedoceňuje se výchovné působení podmíněných trestů a trestu nápravného opatření a ukládají se i nepodmíněné tresty odnětí svobody přes 6 měsíců, bez ohledu na povahu konkrétního případu.

Paragraf 17 tr. zák. stanoví účel trestu, § 19 tr. zák. zásady pro výměru trestu a to jak trestů hlavních, tak i trestů vedlejších. Jde o porušení trestního zákona v jednom ze základních jeho ustanovení, jestliže uložený trest neodpovídá uvedeným zásadám, které podle povahy věci bude nutno uplatňovat se zřetelem k současné mezinárodní situaci, k dané politické a hospodářské situaci v celém státě i k místním podmínkám.

Plénium Nejvyššího soudu vycházejíc z usnesení ÚV KSČ k činnosti soudů po XI. sjezdu KSČ ze dne 9. 12. 1958 vydává směrnice k usměrnění praxe soudů při ukládání trestů (§ 26 zák. o organizaci soudů).

I.

K porušování zákona při ukládání trestu dochází z těch důvodů, že soudy nepřistupují k závažné otázce výměry trestu z třídních hledisek, jak tomu jsou povinny jako orgány diktatury proletariátu. Při stanovení trestu musí soud hodnotit stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost z hledisek zájmů dělnické třídy. Tento stupeň nebezpečnosti je především určován způsobem provedení trestného činu a jeho následky. Významným tu bude povaha a rozsah trestné činnosti a výše způsobené škody. Stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je dále určován osobou pachatele, mírou jeho zavinění, možnostmi jeho nápravy, motivem trestného činu, okolnostmi přitěžujícími i polehčujícími. Všechna tato hlediska je nutno v každém konkrétním případě pečlivě hodnotit v jejich vzájemné souvislosti. Správnost hodnocení je podmíněna úrovní socialistického právního vědomí soudců. Není proto možno vyčerpávajícím způsobem stanovit hlediska, která by byla jedinečně rozhodující. Každý konkrétní případ vyžaduje individuální řešení na základě politického rozboru.

V současné soudní praxi dochází nejčastěji k porušování socialistické zákonnosti proto, že soudy při výměře trestu nepřikládají dostatečný význam zhodnocení osoby pachatele a možnosti jeho nápravy, ačkoliv jde o jedno z významných hledisek při stanovení stupně nebezpečnosti činu pro společnost, tedy i pro výměru trestu.

Pokud jde o osobu pachatele je nutné, aby soud vždy všestranně objasnil všechny okolnosti důležité pro posouzení osoby pachatele. Toto všestranné objasnění zahrnuje v sobě objasnění třídní příslušnosti pachatele, jeho poměru k našemu společenskému zřízení, poměru k práci při výstavbě socialismu, dosavadního způsobu života, rodinných poměrů, osobních a charakterových vlastností

apod. U vojáků bude vedle toho významnou okolností vztah pachatele k plnění vojenských povinností. Význam jednotlivých stránek osoby pachatele ve vztahu k jeho trestné činnosti vystupuje někdy více někdy méně do popředí. Zjištění třídního profilu pachatele má zpravidla důležitý význam pro stanovení druhu a výměry trestu, není však správné, jestliže soudy svá zjištění o osobě pachatele a motivu trestného činu omezují jen na toto zjištění a činí jen z něho své závěry o trestu.

Vzhledem k významu, jaký má pro stanovení trestu všestranné zhodnocení osoby pachatele z třídního hlediska, je soud povinen při předběžném projednání obžaloby (§ 196 tr. ř.) vrátit věc prokurátorovi k došetření vždy tehdy, jestliže spis neobsahuje dostatečné údaje o třídním profilu pachatele, které je nutno považovat za skutečnosti nutné k náležitému objasnění věci [§ 199 odst. 1 písm. d) tr. ř.].

Jedním z nejvýznamnějších hledisek, které je nutno vždy objasnit, jestliže má být správně posouzena otázka výměry trestu a zpravidla také otázka viny, je motiv trestné činnosti.

Významnou okolností polehčující, k níž soudy při výměře trestu dostatečně nepřihlížejí, je doznání, zejména jestliže vedlo k odhalení dalších pachatelů trestných činů a je skutečně projevem odhodlání pachatele zmírnit způsobenou škodu a nastoupit cestu k nápravě. Rovněž není někdy doceňována polehčující okolnost náhrady způsobené škody ještě před rozhodnutím soudu, a okolnost, že se pachatel přičinil po trestném činu o odstranění jeho škodlivých následků [§ 21 písm. g), h) tr. zák.].

Jedině tehdy, jestliže trestný čin je hodnocen v souvislosti s osobou pachatele a se všem okolnostmi případu, je možno stanovit takový trest, který odpovídá účelu trestu, tj. chrání společnost před opakováním trestné činnosti tím, že zneškodňuje nepřátele pracujícího lidu, zabraňuje pachateli v dalším páčání trestných činů, vychovává ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití a působí výchovně na ostatní členy společnosti.

II.

Soudy někdy ještě chybují při ukládání trestu odnětí svobody a vedlejších trestů pachatelům z řad třídních nepřátel a protispolečenským živlům a nehodnotí vždy správně skutečnost, že pachatel byl již v minulosti trestán.

Pokud jde o pachatele z řad třídních nepřátel, je třeba mít na zřeteli, že sice část příslušníků buržoazie v důsledku pronikavých politických a hospodářských změn, k nimž u nás došlo, se převychovává, další část trpně pracuje, že však část příslušníků buržoazie se nedala přesvědčit ani úspěchy soc. výstavby o beznaděvnosti svého odporu a snaží se dále aktivně útočit proti vládě lidu a jeho zájmům. Útoky příslušníků této části buržoazie na socialistické zřízení, zejména závažné útoky proti socialistické ekonomice, jsou vždy motivovány třídním nepřátelstvím. Tento motiv třídního nepřátelství se často projevuje v úsilí o pokračování v parazitním způsobu života a ve snaze získat znovu ztracený majetek.

Je proto nutné u pachatelů z řad třídních nepřátel vždy důsledně zkoumat pohnutku vedoucí k trestné činnosti i celkový vztah pachatele ke společnosti. Bez konkrétního zjištění, z čeho u pachatele z řad třídních nepřátel trestný čin vyvěrá a v jaké souvislosti s ním je jeho třídní nepřátelství, není možno správně rozhodnout o trestu a často ani o vině.

Pachatele z řad třídních nepřátel, u nichž motivem trestné činnosti je třídní nepřátelství, je nutné postihovat přísnými tresty odnětí svobody a vedlejšími tresty, které takové pachatele zneškodňují a likvidují jejich majetkovou základnu, z níž trestná činnost zpravidla pramení, a jestliže se dopustili závažné trestné činnosti, ukládat jim nepodmíněné tresty odnětí svobody podle okolností případu až při horní hranici trestní sazby.

Účelem vedlejších trestů je zajistit dalšími specifickými formami trestu celkové splnění účelu trestu.

U kapitalistických živlů je třeba mít na mysli, že jejich majetek pochází z vykořisťování nebo přímo z trestné činnosti. Tento majetek v rukou kapitalistických živlů je často základnou pro páčání trestných činů. Vždy pak jim umožňuje, aby po dlouhá léta spolu se svými rodinnými příslušníky žili z nahromaděných výsledků cizí práce, které si v minulosti přivlastnili, což jim umožňuje vyhýbat se poctivé práci. Proto je třeba u nich používat důsledně účinných vedlejších trestů, zejména propadnutí jmění podle § 47 tr. zák. nebo peněžitého trestu podle § 48 tr. zák. V případech, kdy trestná činnost byla spojena s výkonem určitého povolání, je třeba jim znemožnit opakování trestné činnosti i trestem zákazu činnosti. V odůvodněných případech, kde zájem společnosti vyžaduje, aby byly přerušeny dosavadní styky odsouzeného a aby mu bylo znemožněno narušovat morálně politickou jednotu pracujících v obvodu jeho dosavadního bydliště, bude namísto uložit též trest zákazu pobytu.

Je třeba, aby soudy měly na zřeteli, že v těchto případech je jedním z prostředků výchovy pracujících k bdělosti a ostražitosti vůči třídně nepřátelským živlům také vedlejší trest uveřejnění rozsudku.

Pokud jde o protispolečenské živly, nutno k nim zařadit osoby, které se projevují trvale negativním poměrem k poctivé práci a ke společnosti, a živí se nekalým způsobem. Patří sem zejména demoralizovaná individua trvale se vyhýbající poctivé práci, osoby páchající soustavně trestnou činností (zvláště nebezpeční recidivisté). Jako protispolečenské elementy je nutné posuzovat i osoby, které sice dosud trestány nebyly, které však uvedeným způsobem svého života dokazují svůj negativní poměr ke společnosti. Protispolečenský charakter takových pachatelů se projevuje i při výkonu služby v ozbrojených silách zejména tím, že narušují morálně-politický stav jednotek.

Tyto protispolečenské živly je nutno trestat dlouhodobými tresty odnětí svobody, neboť jen takové tresty umožňují vychovat je k tomu, aby přivykly poctivé práci a zbavily se svých zakořeněných návyků. Takové tresty působí výchovně i na ostatní podobné živly. Je třeba, aby si soudcové uvědomovali, že lidé tohoto druhu brzdí vývoj naší společnosti a ohrožují životní úroveň poctivých pracujících občanů, které připravují o výsledky jejich práce. Také u těchto pachatelů vedlejší trest zákazu pobytu povede k přerušení dosavadních styků pachatele s ostatními parazitními živly a umožní tak odstranit příživnické živly z prostředí, v němž se snadno ukrývají a kde nacházejí živnou půdu pro svou trestnou činnost.

Pro tuto skupinu jsou charakteristické trestné činy spekulace, rozkrádání, krádeže, podvody, výtržnictví, příživnictví, podílnictví na majetkových trestných činech apod., u vojáků také zprotivení a vyhýbání se vojenské službě. Protispolečenské živly se specializují zejména na krádeže kapesní, vloupání, krádeže sklepů a na půdách. Proto u takových pachatelů, i když jde o poměrně nízkou hodnotu odcizených předmětů nebo neoprávněně dosaženého prospěchu; je nutno při hodnocení stupně společenské nebezpečnosti činu přihlížet především k osobě pachatele, jako nebezpečnosti pro společnost, ke ztížené možnosti jeho nápravy, což bude rozhodujícím hlediskem při výměře trestu.

Nesprávné jsou úvahy některých soudů, že pachatel, kterého nutno řadit mezi protispolečenské živly, se stará o nezletilé děti, a že proto je nutné vyměřit nízký trest. Soudy přehlížejí, že tito pachatelé zpravidla své vyživovací povinnosti zanedbávají, a že výchovné působení takovýchto osob na jejich děti je zcela záporné.

K nízkým trestům u těchto protispolečenských živlů vede mnohdy i nesprávná kvalifikace jejich trestné činnosti.

Tak u trestných činů rozkrádání a krádeže, jestliže jde o pachatele, který byl v krátkých časových obdobích již trestán pro rozkrádání, krádeže nebo podvod, je nutné zpravidla hodnotit rozkrádání nebo krádež, byť i nevelké hodnoty, jako rozkrádání nebo krádež spáchanou výdělečně, neboť je

zřejmé, že takový čin je článkem řetězu soustavného páchání takových trestných činů, jimiž si pachatel hledí opatřit příjmy, které by mu umožnily parazitní způsob života [§ 245 odst. 2 písm. a), c) § 247 odst. 2 písm. a), § 76 odst. 4 tr. zák.].

Soudy mnohdy nesprávně posuzují trestnou činnost opilců, kteří se opětovně dopouštějí ve stavu ovlivněném požitím alkoholu výtržnictví i jiných trestných činů, jako trestný čin podle § 187 odst. 1 tr. zák., a neuvažují, zda nejde o jiný trestný čin nebo o souběh s jiným trestným činem (např. trestné činy podle §§ 188b, 177 tr. zák. aj., popř. v souběhu s trestnými činy podle §§ 219, 223, 180 tr. zák.). Soudy nezkontrolují, zda se tito pachatelé dopustili trestných činů ve stavu nepřičetnosti nebo jen ve stavu podnapilosti, který není ani okolností polehčujících. Výtržnické jednání spáchané nenapravitelnými výtržníky v úplné opilosti (stav nepřičetnosti) je nutno posuzovat jako trestný čin opilství podle § 186 tr. zák. a stanovit takovému pachateli přísný trest se zřetelem k trestu stanovenému za trestný čin, jehož se v opilosti dopustil. I tu je třeba pečlivě rozeznávat mezi notorickými výtržníky alkoholiky a mezi pachateli, kteří řádně pracují, avšak nezbavili se dosud občasného nemírného požívání alkoholu. (U takových, jinak řádným životem žijících pracujících, bude zvláště na místě, po vyjádření odborného lékaře, uložit ochranné léčení podle § 70 t. zák.).

V těch případech, kde půjde o spáchání trestného činu, který je možno spáchat jak úmyslně, tak z nedbalosti, je třeba vždy zjistit druh zavinění, protože to má rozhodující význam pro správné vyměření trestu i pro eventuální použití amnestie.

Zpětnost (recidiva), již se rozumí, že pachatel byl již v minulosti pro trestný čin jednou nebo několikrát odsouzen, má značný význam při hodnocení osoby pachatele z hlediska možnosti jeho nápravy. K této skutečnosti nelze přihlížet mechanicky. V soudní praxi se vyskytují případy pachatelů (recidivistů), u nichž předchází odsouzení a nový trestný čin zřejmě svědčí o tom, že jde o zvlášť nebezpečné recidivisty. Je třeba zdůraznit, že zvlášť nebezpečným recidivistou (protispolečenským živlem) je pachatel, který soustavně páchá trestnou činnost svědčící o jeho protispolečenském založení, proti němuž je nutno v zájmu společnosti v plné míře uplatnit ostrí represe.

Pro posouzení závažnosti recidivy je významné, pro jaký trestný čin a z jakých pohnutek spáchaný, kolikrát a k jakému trestu byl pachatel v minulosti odsouzen, zda trest odpykal, jaká doba uplynula od jeho posledního odsouzení a jaký život od posledního odsouzení vedl.

Trestní zákon u některých trestných činů přikládá mimořádnou závažnost zpětnosti a hodnotí ji jako zvláště přitěžující okolnost [§ 134a odst. 2 písm. b), § 245 odst. 2 písm. c) tr. zák. ve znění novely, § 190 odst. 4 písm. a), § 273 odst. 2 písm. c) tr. zák.].

U některých trestných činů je zpětnost přímo znakem trestného činu (např. § 150 ve vztahu k § 148 nebo § 149 tr. zák.; § 153 zák. ve vztahu k § 151 nebo § 152 tr. zák.). V těchto případech podmínkou zpětnosti je, že byl pachatel nejen pravomocně odsouzen, ale že byl i trestán, tj., že byl alespoň nějaký čas ve výkonu trestu. Tato okolnost je dána i tehdy, když pachatel celý trest odpykal započtením vazby.

Ustanovení § 20 písm. e) tr. zák. uvádí mezi přitěžujícími okolnostmi, že pachatel byl již pro trestný čin téhož druhu odsouzen (případ tzv. speciální zpětnosti). Trestným činem stejného druhu ve smyslu tohoto zákonného ustanovení není jen stejný trestný čin (např. krádež v poměru ke krádeži), nýbrž i trestný čin podobný z hlediska druhového objektu trestného činu (např. u majetkových deliktů jsou to krádež, zpronevěra, podvod, rozkrádání, poškozování cizího majetku, u trestných činů proti životu a zdraví ublížení na zdraví, rvačka, vražda apod.).

U ostatních osob již předtím odsouzených je nutno přihlížet jak k jejich předchozímu životu, tak ke všem okolnostem souvisejícím s předchozím odsouzením a na základě správného politického rozboru

každého konkrétního případu uložit takový trest, který nejlépe splní výchovný účel. V žádném směru však není možno nepříznivě hodnotit pachatele, který byl odsouzen ještě v době, kdy u nás vládla buržoazie a čin trestný podle buržoazních zákonů byl výsledkem, který vyplynul z podmínek kapitalistického společenského řádu. (Např. „trestné činy“ v souvislosti s bojem dělníků a rolníků proti vykořisťovatelům nebo krádeže z bídy a hladu, tuláctví apod.). Z toho vyplývá, že je třeba, aby soudy vedle třídního hodnocení pachatele také důkladně zjišťovaly a hodnotily na základě předchozích odsouzení, zda v konkrétním případě jde o pachatele náchylného k páčání trestných činů, u něhož jsou ztíženy možnosti jeho nápravy, nebo zda jde o pachatele, který se sice dopustil v minulosti trestného činu, ale jinak žil řádným životem pracujícího člověka.

Tam, kde zákon stanoví, že v důsledku uplynutí doby nebo jiných okolností je nutno na pachatele hledět jakoby nebyl odsouzen, nelze z předcházejícího odsouzení vyvozovat zvláštní důsledky v zákoně uvedené, tedy např. nebude mu možno přičítat přitěžující okolnost podle § 20 písm. a) tr. zák., nebo zvláště přitěžující okolnost, že byl pro trestný čin téhož druhu odsouzen. Za zvláště přitěžující okolnost podle § 245 odst. 2 písm. c) tr. zák. nelze považovat předchozí odsouzení, splňuje-li pachatel všechny podmínky pro zahlázení odsouzení podle § 67 tr. zák., tedy nejen uplynutí doby, ale i řádný život pracujícího člověka, i když nebylo provedeno řízení o zahlázení odsouzení. Tuto zvláště přitěžující okolnost nelze činit závislou jen na tom, zda pachatel zažádal však o zahlázení odsouzení. Z toho pak vyplývá, že v takovém případě není splněna podmínka § 75 odst. 4 tr. zák., která musí být splněna u každé zvlášť přitěžující okolnosti.

V případech, kdy se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (§§ 17a, 28, 41, 67, 68 tr. zák.), je však soud povinen při hodnocení osoby pachatele z hlediska možnosti jeho nápravy přihlížet ke všem předchozím odsouzením, tedy i k takovému, které bylo již zahlázeno, nebo u něhož jsou splněny podmínky pro zahlázení, neboť i tato skutečnost ve spojení s dalšími okolnostmi případu může vést k závěru, že u pachatele jsou ztíženy možnosti jeho nápravy.

Z uvedeného je zřejmé, že soud nemůže odpovědně hodnotit osobu pachatele se zřetelem na jeho předchozí odsouzení, jestliže se spokojuje s pouhým opisem rejstříku trestů. Je nutné, aby si soud vždy vyžadoval trestní spisy o předchozích odsouzeních, potřebné ke zhodnocení osoby pachatele a z nich zjistil, jaké trestné činnosti a za jakých okolností se jí pachatel dopustil ev. zda nepřichází v úvahu dodatkový trest podle § 22 odst. 2 tr. zák. Velmi významné pro zhodnocení osoby pachatele jsou zprávy o jeho pověsti vystavené NV, závadní organizací ROH, zaměstnavatelem a zprávy orgánů ministerstva vnitra, u vojáků mimoto zhodnocení náčelníků a záznamy o odměnách a trestech.

III.

V rozporu s třídním obsahem našich zákonů nepoužívají soudy v dostatečné míře podmíněné tresty odnětí svobody nebo trest nápravného opatření při odsouzení dělníků a ostatních pracujících, kteří se dopustili prvního porušení trestního zákona a nejde o trestnou činnost, která pro vyšší stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyžaduje uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Druhá celostátní konference a XI. sjezd KSČ zdůraznily, že výchovná stránka činnosti všech orgánů našeho státu, jako orgánů diktatury proletariátu, vystupuje vůči pracujícím v procesu socialistické výstavby stále více do popředí. Významným projevem toho je i novela trestního zákona z 19. 12. 1956, č. 63/56 Sb., která podstatně rozšířila možnost ukládání podmíněných trestů odnětí svobody i nápravného opatření pachatelům z řad pracujících. Tím byl ještě dále zdůrazněn význam toho prostředku, který trestní zákon uvádí na prvním místě jako prostředek k dosažení účelu trestního zákona – pohrůžka tresty (§ 1 tr. zák.). Soudy však ukládají často krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody v případech, kdy účelu trestu by odpovídalo uložení podmíněného trestu odnětí svobody anebo trestu nápravného opatření, spojených s vhodnými doplňujícími tresty vedlejšími a s uložením povinnosti k náhradě škody.

Zvláště škodlivé a správnému třídnímu uplatňování našich zákonů naprosto cizí jsou takové názory, které skutečnosti, že pachatel zaujímal významné postavení v naší společnosti, pokládají za důvod k přísnějšímu posuzování jeho zavinění a uložení přísnějšího trestu, aniž hodnotí všechny okolnosti případu, a pokud jde o osobu pachatele, zejména jakou měrou se podílel na budování socialismu.

Uložení trestu odnětí svobody nepodmíněně je opatřením vážného dosahu pro další život pachatele i jeho rodiny. Takový trest je nutný u pracujících jen tehdy, jestliže závažnost trestného činu nebo dosavadní život pachatele ukazují na to, že pouhá pohrůžka trestem nebo trest nápravného opatření by nepostačily k převýchově pachatele, a to ani ve spojení s vhodnými tresty vedlejšími. Ukládání nepodmíněných trestů pracujícím, zejména krátkodobých nepodmíněných trestů, je důsledkem podceňování výchovného účinku trestu podmíněného a nápravného opatření jak na pachatele, tak na ostatní členy společnosti.

Při ukládání podmíněného trestu je třeba vždy vycházet z toho, že jde v podstatě o pohrůžku trestem a že mnohdy je účinnost a tím i výchovné působení této výstrahy na pachatele oslabováno stanovením krátké zkušební doby.

Při uplatňování výchovné stránky trestního soudnictví vůči pracujícím je třeba nejen, aby soudy v odůvodněných případech plně využívaly trestu podmíněného odsouzení a nápravného opatření, ale také, aby plně rozvíjely výchovné působení těchto trestů.

Tak zejména u podmíněného odsouzení je nezbytné:

Ukládat pachateli přiměřené omezení, směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život pracujícího člověka. (Např. zákaz nadměrného požívání alkoholu, stanovení podmínky, aby pachatel neměnil svévolně zaměstnavatele, dopustil-li se trestného činu podle § 210 tr. zák. aj.)

Je nezbytné ukládat pachateli, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Výši škody stanoví soud zpravidla ve svém výroku podle § 244 odst. 2 nebo odst. 3 tr. ř. (viz směrnice pléna Nejv. soudu k výkladu § 244 tr. ř., č. j. Pls 3/58 z 3. 5. 1958), přičemž přihlédne k poměrům pachatele a stanoví, zda je povinen nahradit škodu ve lhůtě 15 dnů nebo v odůvodněných případech určí splátky, jejich výši a podmínky splatnosti. (Při určení výše náhrady škody způsobené trestným činem z nedbalosti je soud povinen i v trestním řízení řídit se ustanoveními zákona č. 71/1958 Sb., a zejména dbát ustanovení § 12 uvedeného zákona). Soud může uložit povinnost nahradit škodu podle § 25 tr. zák. i když nejsou dány podmínky pro uložení povinnosti k náhradě škody podle § 244 odst. 2 nebo 3 tr. ř. (např. poškozený včas nárok neuplatnil, nelze škodu zjistit v trestním řízení apod.).

Podmínka náhrady škody podle sil bude splněna či nesplněna podle toho, zda pachatel byl podle svých poměrů schopen škodu nahradit. Nebude nesplněním takové podmínky, jestliže pachatel např. pro tíživé rodinné poměry nedodržel jednotlivé splátky. Je proto nutné hodnotit snahu pachatele nahradit škodu podle § 25 tr. zák.

Ve spojení s podmíněným odsouzením je třeba ukládat vhodné tresty vedlejší, podle okolností případu nepodmíněné, zejména zákaz činnosti, dále propadnutí věci a uveřejnění rozsudku (např. na pracovišti odsouzeného).

Oslabovalo by výchovné působení trestu na pachatele i ostatní členy společnosti, kdyby pachateli byl ponechán prospěch, kterého dosáhl trestným činem. Proto pachatel je především nahradit způsobenou škodu poškozenému. Dále soud vysloví propadnutí věci získané trestným činem nebo peněžité částky za ni získané. V těch případech, kdy tímto způsobem nebude zajištěno, aby pachatel nahradil společnosti to, o co se na její úkor trestnou činností obohatil, bude vždy nutné použít i peněžitého trestu.

Při stanovení peněžitého trestu u pracujících je třeba mít na mysli účel tohoto trestu v každém konkrétním případě. I tu bude nutné přihlížet nejen k trestnému činu, ale i k osobě pachatele a k jeho sociálním poměrům.

Soud, který uložil trest odnětí svobody podmíněně, má všestranně působit k tomu, aby odsouzený ve zkušební době splnil všechny stanovené podmínky, aby tak po uplynutí lhůta mohl vyslovit, že pachatel se osvědčil. Někdy bude potřebné zcela neformální varování odsouzeného. Jestliže však přesto soud zjistí již v průběhu zkušební doby, že odsouzený nesplňuje všechny podmínky, zejména že zaviněně nenahradil způsobenou škodu ve stanoveném rozsahu, rozhodne, že se trest vykoná.

Nedostatečně ukládají soudy trest nápravného opatření a nedoceňují mimořádný jeho význam jako jednoho z velmi účinných prostředků převýchovy pracujících. Také u tohoto trestu je nutné všestranně rozvinout jeho výchovnou stránku podobně jako u podmíněného odsouzení. Zvláště je třeba zdůraznit, že zřídka je spojován tento trest se změnou zaměstnání tam, kde je to vhodné, zejména u pracujících v administrativě. Socialistická společnost právem požaduje od pachatele, aby své provinění odčinil nejen náhradou způsobené škody, ale i poctivou prací tam, kde je to v zájmu výstavby socialismu. Orgány činné v trestním řízení a zejména soud, by měly v průběhu řízení působit na pachatele, aby si své povinnosti ke společnosti uvědomil. Rozhodnutí soudu o změně zaměstnání předpokládá pečlivé uvážení osobních a rodinných poměrů pachatele i potřeb společnosti. Při stanovení výše srážky ze mzdy musí soud přihlížet zejména k výdělkovým, majetkovým a sociálním poměrům pachatele.

Podobně jako s podmíněným odsouzením je třeba také s trestem nápravného opatření podle okolností případu spojovat tresty vedlejší.

Soud při rozhodování o tom, zda uložit trest odnětí svobody podmíněný nebo trest nápravného opatření, musí uvážit osobní a rodinné poměry pachatele v každém konkrétním případě a uložit trest, který nejlépe splní účel trestu. Nelze proto vzhledem k rozdílným důsledkům pro pachatele stanovit, který z obou těchto trestů je přísnější. Proto také soud, který řeší otázku, který z těchto trestů je přísnější z hlediska zákazu reformace in peius (§ 286 tr. ř.), musí porovnat trest původně uložený a trest ukládaný se všemi jeho důsledky pro pachatele a uložit trest, který by nejlépe splňoval účel trestu, aniž by byl pro pachatele tíživější. (Tím se upouští od dřívějšího stanoviska Nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce rozhodnutí čs. soudů č. 33/55, že trest nápravného opatření je trestem mírnějším než trest uložený podmíněně.)

V době zkušební u podmíněně uložených trestů a během výkonu nápravného opatření je soud povinen věnovat soustavnou pozornost za pomoci odborové organizace na závodě, místního národního výboru na vesnici i kolektivu soudců z lidu ze závodů nebo místa tomu, zda pachatel skutečně vede řádný život pracujícího člověka, zda dodržuje uložená mu omezení, zda nahradil škodu ve stanovené lhůtě, nebo zda dodržuje stanovené splátky, popř. pokud náhrada škody nebyla uplatněna v trestním řízení, zda se přičiňuje o náhradu škody.

Soudy jsou povinny působit k tomu, aby výchovný účinek podmíněného trestu na pachatele byl znásoben morálním působením kolektivu, v němž pachatel žije a pracuje. Tento požadavek je možno zajistit zejména prostřednictvím kolektivů soudců z lidu na závodech, u voj. útvarů apod., jakož i přímým stykem s masovými organizacemi, zejména ROH, popř. i ČSM v místě, v němž pachatel pracuje.

IV.

Z uvedených zásad vyplývá, že každé rozhodnutí obecného i vojenského soudu musí odpovídat třídním zájmům naší společnosti a tím napomáhat při dovršení výstavby socialismu v naší vlasti.

Tento svůj významný úkol splní soudy v úseku trestního soudnictví především tím, že budou ze správných třídních hledisek posuzovat jak trestný čin tak i osobu pachatele a možnost jeho nápravy. To vyžaduje posouzení každého případu se všemi jeho zvláštnostmi. Je nutné se vyvarovat šablonovitosti při posuzování viny a trestu. Proto také tyto směrnice mohou vytyčit jen základní linii pro ukládání trestu. Je nutné zabránit, aby bez jakýchkoliv vážných důvodů při posuzování stupně nebezpečnosti trestných činů pro společnost a při ukládání trestů docházelo v krátkých časových obdobích k podstatným rozdílům.